

SREBRNA RASPELA IZ ŽUPNE CRKVE U SMOKVICI NA OTOKU KORČULI

Alena FAZINIĆ, *Korčula*

Mjesto Smokvice smješteno je u unutrašnjosti otoka Korčule, na njegovu zapadnom dijelu, a leži u podnožju brežuljka odakle se pruža lijep vidik na plodno smokvičko polje.¹ Smokvica se ubraja među najstarija naselja na otoku, pa se ovdje već u ranom srednjem vijeku nalazi niz crkava: Sv. Ciprijan spominje se 1329. godine. Sv. Andrija na Dračevici 1346, Sv. Mihovil 1372, Sv. Ivan na Sitnici 1391. itd.²

Župna crkva Gospina očišćenja bila je sagrađena 1666. godine, a obnovljena 1773. Ta crkva je 1920. porušena da bi se na njenu mjestu podigla nova, mnogo veća, u neoromaničkom stilu. Za vrijeme II. svjetskog rata spaljen je obližnji župni dvor, pri čemu je izgorio gotovo sav crkveni arhiv Smokvice, pa su uništeni i stari popisi inventara i ostale isprave iz kojih bi se moglo doznati podrijetlo liturgijskih predmeta župe, odnosno mjesne bratovštine.

Crkva u Smokvici posjeduje niz srebrnih obrednih i ukrasnih predmeta, među kojima se ističu tri velika i dobro očuvana raspela.

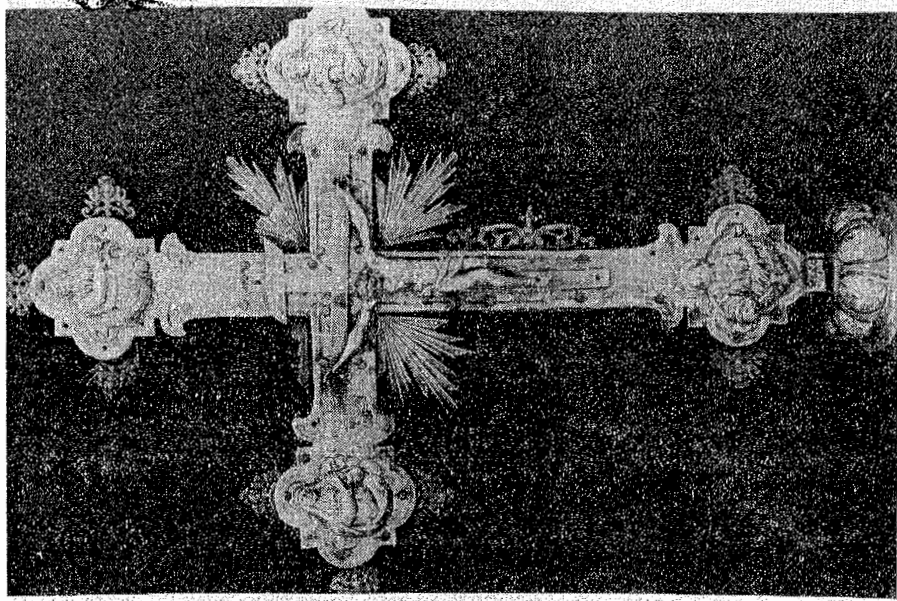
OPHODNO RASPELO I. — visina 61 cm, raspon krakova 35 x 27 cm, izrađeno je od tankog srebrnog lima prikucanog na drvenu jezgru, kovano, cizelirano i gravirano. Žigovi: mletački, ST u ovalu i majmun u kružnici.

Glatki konični držak nosi spljoštenu jabuku ukrašenu u gornjem dijelu plitkoreliefnim andeoskim glavama, između kojih su svežnjevi voća i lišća s viticama. Donji dio jabuke pokriva niz radijalno postavljenih žljebova, što se ponavlja i na međučlanovima. Nad time je svedena „kapica” s ukrasom graviranog lišća. Krakovi križa su na krajevima prošireni u zaobljene, šiljate vrške na koje se nadovezuju trolisni medaljoni. Na troliste su pričvršćene prošupljene kopče za provlačenje ukrasne vrpce, a uz donji krak križa dvostruke vitice.

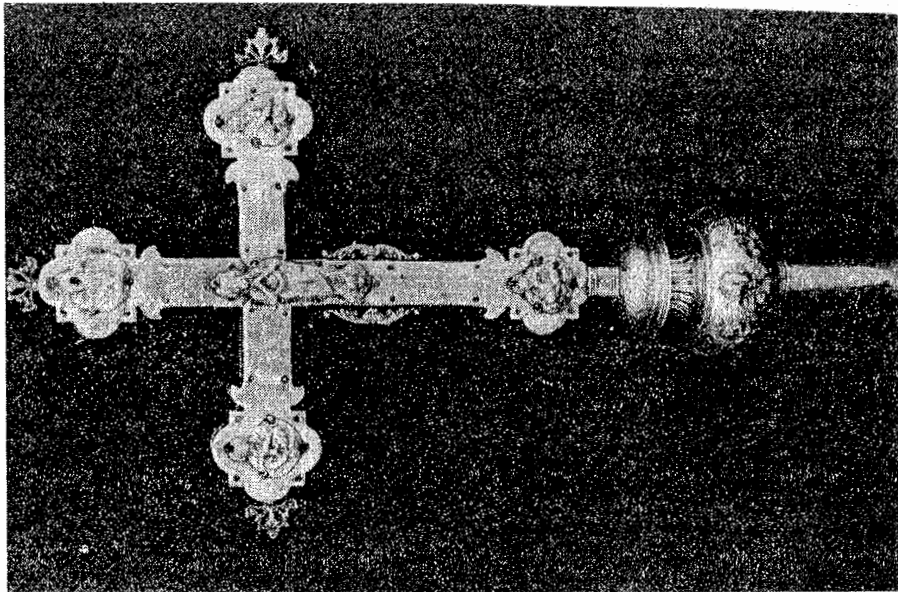
1 Nicolò Ostoich, *Compendio storico dell'isola di Curzola*, Zara 1878, donosi na str. 94–96 neke podatke o Smokvici (stanovništvo, poljoprivreda i sl.).

Marinko Givoje, *Otok Korčula*, Zagreb 1969, uz ostala naselja otoka Korčule daje i kratki prikaz Smokvice na str. 346–347.

2 Vinko Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku*, Zagreb 1940, str. 358–359.

Ophodno raspelo br. 2

Ophodno raspelo br. 1

Na prednjoj strani, u sredini je plastični, lijevani korpus. Likovi na trolistima su kovani na posebnim pločicama i pričvršeni na podlogu, a redosljed im je pri kasnijim popravcima izmijenjen.

Gore je dopojasni sv. Ivan, lijevo sv. Marko s velikom glavom lava sa strane, desno sv. Ivan koji u jednoj ruci drži knjigu oslonjenu na velikog orla, dok drugom piše. Dolje Marija Magdalena duge kose obim rukama drži posudu s pomašću. Na drugoj strani križa, u sredini je sitni reljefni lik Bogorodice koja stoji na anđeoskoj glavici, ruku skupljenih na molitvu. Nad njom, u trolistu, pelikan raširenih krila hrani ptice u gnijezdu. Lijevo je sv. Luka, starac duge brade i pod njim volovska glava, desno Bogorodica u stavu orantice, dolje sv. Matej uz kojega je mala glava nađela.

Svi likovi su izrađeni u visokom reljefu i vješto uklopljeni u gotovo kružne oblike medaljona. Pojedini lica, ruku, odjeće i ostalo pažljivo su rađeni pa je očito da je djelo poteklo iz radionice dobrog majstora, podjednako umješnog u izvedbi cjeline i pojedinosti. Križ se ničim ne ističe među sličnim onovremenim mletačkim zlatarskim proizvodima XVII. stoljeća. Prema žigovima, vidi se da potječe iz jedne od mletačkih radionica čija su brojna djela utvrđena u nas, kao na primjer: u Korčuli viseća svjetiljka Gospe od Pojasa, nabavljena 1674.³ godine, a jednaki žig je na srebrnim pločama Varoške Gospe u Zadru, na uljanici iz 1664. i na poprsju sv. Stošije iz Zadra.⁴ Stilske oznake raspela upućuju na razdoblje smirenog, ne prebujnog baroka, a oblik i pojedini dijelovi još su u tradiciji gotičko-renesansnih križeva.

OPHODNO RASPELO II, visina 89, raspon krakova 50 x 37, cm, izrađeno je od tanog srebrnog lima prikucanog na drvenu jezgru, kovano, lijevano, cizelirano, gravirano. Žigovi: mletački, A kula C te u četverolistu SAM

Šuplji, konični držak ukrašava kovrčava vitica s lišćem. Čvor je kruškolik, a sastoji od dva dijela: donji, manji, ima niz oblikih ispućenja, što se ponavlja i na gornjem, većem dijelu. Između ispućenja naizmjenice ukrašenih listom, odnosno cvijetom, simetrično su smještene četiri anđeoske glave. Prijelazni uži članak ima niz plitkih žljebova, a gornji svedeni dio također je ukrašen ispućenjima. Krakovi raspela račvaju se na krajevima u zaobljene šiljke na koje su nadovezani trolisni medaljoni. Uz svaki medaljon pričvršćene su po tri prošupljene kopče, a uz donji dio okomitog kraka s obiju strana je dvostruka vitica. U uglovima križišta su stilizirane zrake, izrezane u valovitom limu. Na prednjoj strani raspela, na podlozi s plitkoreljefnim lisnatim ukrasom, pričvršćen je mali, glatki križ i vitki, lijepo oblikovani korpus. Likovi u trolistima kovani su na podlozi pa je stoga reljef plitak. Gore, Ivan Evanđelist mladenačkog lica rukama drži knjigu pod kojom je orao, lijevo je Bogorodica sklopljenih ruku, desno opet Ivan, a dolje Marija Magdalena, raspuštene kose, desnicom drži lubanju, ljevicom posudu s pomašću.

Na drugoj strani, pričvršćen je u sredini poluplastični lik Bogorodice koja stoji na obla-

3 Alena Fazinić i Ivo Matijaca, *Srebrne svjetiljke i svijećnjaci korčulanskih crkava*, Peristil 1981 / 24, str. 119–128.

4 Ivan Bach, *Zlatarski žigovi na nekim predmetima u Zadru i Ninu*, Fiskovićev zbornik (Prilozi br 21), Split 1980, str. 515–524.

ku, a obim rukama drži golo dijete. Gore, Bog Otac; s trokutastim svetokrugom, dignutom desnicom blagoslivlje, a lijevom rukom drži kuglu. Lijevo je sv. Marko s knjigom, i lavom, desno sv. Luka i uz njega sitna volovska glava, dolje sv. Matej koji desnicom drži pero, ljevicom otvorenu knjigu, a iza ramena mu stoji anđeo.

Raspelo pokazuje sva tradicijom uvriježena gotičko-renesansna obilježja: oblik, način ukrašavanja i ikonografiju. Međutim, izvedba pojedinosti ukrasa i likova sasvim je barokna, što se najbolje vidi na čvoru karakterističnog, zrelobaroknog oblika i nagomilannog ukrasa. Raspelo je rad vještog majstora. Prema žigovima, izvedeno je u poznatoj mletačkoj radionici Trevisanija, čija su brojna djela do sada pronađena u crkvama Istre i Dalmacije, a nastalo je u XVII–XVIII. stoljeću. Veći broj predmeta iz ove radionice utvrđen je u Riznici splitske stolnice (jedno i s potpuno istim žigom)⁵, zatim na kalležu biskupa Blaža Mendevija iz riznice župne crkve u Ninu, na relikvijaru iz Novigrada u Istri, pokaznici u Valturi, križu u Ližnjanu, okvirima kanonske ploče u Bujama iz 1698.⁶

OLTARNO RASPELO – visina 85 cm, raspon krakova 44 x 35 cm, izrađeno je od tankog srebrnog lima, prikovano na drvenu podlogu, kovano, lijevano, čizelirano, gravirano. Žigova nema.

Visoko se podnožje sastoji od nekoliko dijelova. Trostrani donji dio piramidalnog oblika stoji na tri noge oblikovane u savijene volute koje se produljuju na bridove. Između njih su udubljene plohe uokvirene listovima i profilacijom, a na jednoj strani je u sredini ovalni medaljon sastavljen od okvira C voluta, okrenutih u raznim smjerovima. U medaljonu je lik Bogorodice, spuštenih ruku, s vijencem zvijezda oko glave i sklupčanom zmijom pod nogama. („Bezgrešno začéće”). Držak se sastoji od niza članaka razne veličine i ukrasa. Ispod velike spljoštene jabuke nalaze se još dvije manje s ukrasom obliha rebara, odnosno stiliziranog lišća. Na najvećoj su uokrug postavljene plastične anđeoske glavice, među kojima su stilizirane volute. Iznad toga je opet nekoliko prstenastih međučlanova, te još jedna manja i nad njom veća jabuka s ukrasom lišća i voluta. Gornja jabuka završava grlom za uticanje križa, čiji krakovi se postupno šire prema krajevima i završavaju trolisno. Troliste na rubovima ukrašavaju C volute, a u sredini školjkasti list s ovalnim medaljonom. Na sredini križa pričvršćen je korpus, a u križištu šiljate zrake rezane u valovitom limu i pozlaćene. Otraga nema ukrasa.

Ovo raspelo izrađeno je u slijedu tradicije starih križeva, no sve pojedinosti, ukras i stilizacija odraz su novijeg vremena. Trolisni završeci krakova imaju neobarokni oblik, a zaboravljena je njihova namjena za smještanje reljefnih likova po ustaljenoj ikonografiji. Sličan je bogato raščlanjeni, kićeni stalak.

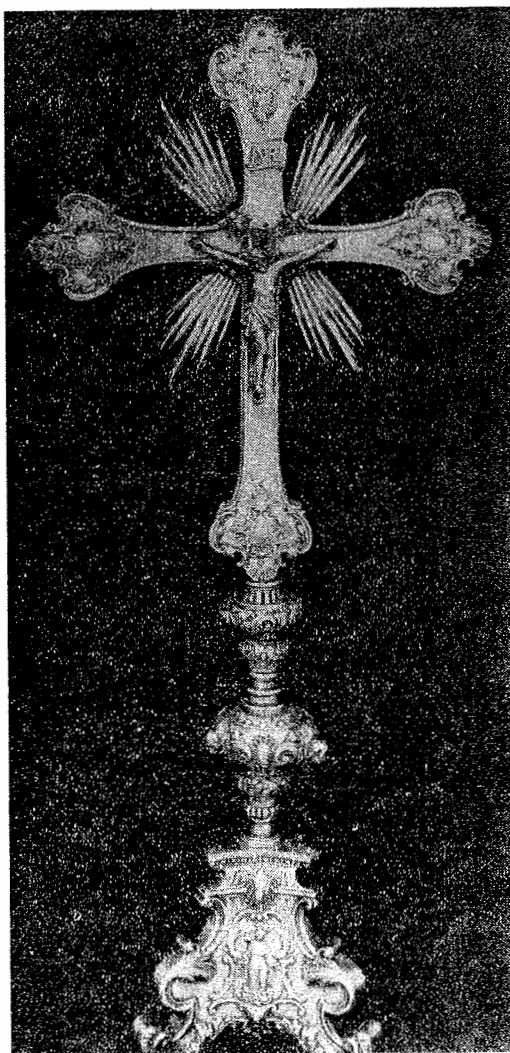
Djelo je nastalo vjerojatno krajem XIX. stoljeća, a ovu dataciju potvrđuje lik Bezgrešne Bogorodice (dogma 1851. godine). Majstor koji ga je izradio pokazuje u kovanju i obradi srebra vještinu poput starih majstora, ali nagomilavanje i tvrdoća ukrasa, bezizražajnost likova Krista i Bogorodice i brojne druge pojedinosti odaju ne samo stil i ukus XIX. stoljeća, nego i autora bez značajnijih likovnih dostignuća i nadarenosti.

5 Diana Deša-Nada Gogala-Sofija Matijević, *Riznica splitske katedrale*, Split 1972, str. 41.

6 Ivan Bach, n. mj., 4.

Raspelo nije žigosano, pa je tim teže utvrditi njegovo podrijetlo. No uočena je sličnost izvedbe, a i stila s velikim ophodnim raspelom iz crkve Rozarija u Vignju na poluotoku Pelješcu. Na njemu je žig koji se upotrebljavao u Rusiji iza 1896. (ženska glava s dijamantom okrenuta ulijevo). To je razdoblje živih trgovačkih i pomorskih veza Pelješca, pa i Korčule, s Rusijom⁷, te podrijetlo raspela iz Vignja nije neobično. No jednako je moguće da je i za Smokvicu dobavljen (tada ili kasnije) križ iskovan u Rusiji. Daka-ko, dokaza zbog nedostatka arhivske građe nema, a s druge strane, ovakav neobarokni način ukrašavanja liturgijskog srebra proširen je u to vrijeme i u ostaloj Evropi, pa je križ mogao biti naručen i iz neke austrijske radionice.

Prikazana srebrna raspela iz Smokvice ne predstavljaju naročite vrijednosti ni starošću ni umjetničkom vrsnoćom. Štoviše, ona se ničim posebno ne ističu u nizu sličnih djela iz razdoblja kada su nastala. No treba upozoriti na činjenicu da su čak i mala, zabačena otočka mjesta poput Smokvice naručivala i čuvala zlatarska djela iz velikih središta Mletaka, Brača, možda i Rusije. Taj dio crkvenog inventara, jednako kao i slike, ruho i ostalo, svjedoči o određenim kulturnim dostignućima i težnjama ovih krajeva.

Oltarno raspelo

⁷ Cvito Fisković, *Stari vrtovi i ljetnikovci u Korčuli*, Hortikultura, 1984/3, str. 8–9.